

บทที่ ๗

การล่มสลายของคอมมิวนิสต์ยุโรปตะวันออก

ตั้งแต่ ค.ศ.๑๙๘๕ เป็นต้นมา ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากภายในยุโรปตะวันออก และถึงจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สงครามเย็นมีแนวโน้มจะยุติลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ทั่วยุโรปตะวันออก กระบวนการที่เกิดขึ้นอาจจะอธิบายเป็นลำดับดังต่อไปนี้

๗.๑ ความล้มเหลวของระบอบคอมมิวนิสต์

ในทางเศรษฐกิจประเทศยุโรปตะวันออกหลังการปฏิวัตินั้น ระยะเวลาถือว่าพัฒนาได้ในระดับดี โดยเฉพาะในการฟื้นฟูประเทศหลังสงคราม การดำเนินการตามแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์ ทำให้ประเทศยุโรปมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ภาวะความเสียหายจากสงครามได้รับการแก้ไขจนหมดสิ้นในระยะเวลาเพียงไม่ถึง ๕ ปี ในระยะนี้แทบทุกประเทศจะมีการปฏิรูปการศึกษาขนาดใหญ่ มีการเปิดโรงเรียนจำนวนมาก และเร่งให้กรรมกรชานาได้รู้หนังสือ และต่อมาก็ขยายการศึกษาถึงขั้นมหาวิทยาลัย มีการพิมพ์หนังสือออกอย่างมาก เพื่อส่งเสริมการอ่าน ควบคู่กันนั้นก็คือ การปฏิวัติด้านการคมนาคมขนส่ง มีการสร้างถนนและทางรถไฟ เพื่อสร้างความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร นอกจากนี้ คือ การวางรากฐานการเกษตรสมัยใหม่ที่ช่วยแก้ปัญหา

ความอดอยากยากจน จนทำให้ทุกประเทศพ้นจากภาวะศักดินาหรือกึ่งศักดินา วิธีการผลิตเริ่มเป็นแบบสมัยใหม่มากขึ้น จากนั้นเศรษฐกิจสังคมนิยมก็นำประเทศต่างๆ เข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม การค้าระหว่างรัฐก็ขยายตัว เพราะได้รับประโยชน์จากการเป็นมิตรกับโซเวียตกับการรวมกลุ่มกันเอง รัฐบาลแก้ปัญหาการว่างงาน สร้างที่อยู่อาศัย สร้างสวัสดิการสังคม และสร้างหลักประกันด้านสาธารณสุขได้ดี ดังนั้นจึงดูเหมือนว่า การสร้างสังคมใหม่จะก้าวไปตามเส้นทางที่น่าพอใจ ประชาชนชั้นล่างมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ต่างกับสมัยที่ประเทศเหล่านี้ยังอยู่ภายใต้สังคมนเก่าเป็นอย่างมาก

แต่ทว่าในทศวรรษที่ ๑๙๖๐ ระบบสังคมนิยมเริ่มประสบปัญหาเมื่อสังคมเมืองพัฒนามากขึ้น การผลิตนอกภาคเกษตรขยายตัว แต่ผลผลิตเกษตรเริ่มขาดแคลนและกระทบต่อสินค้าด้านอาหาร และการวางแผนเศรษฐกิจส่วนกลางเมื่อดำเนินไปหลายปี ก็มักไม่สอดคล้องกับทิศทางพัฒนาเศรษฐกิจ และก่อให้เกิดการตกแต่งตัวเลขเพื่อให้เป็นไปตามแผน

ป้ายโฆษณาให้เห็นถึงชัยชนะของสังคมนิยมอัลบาเนีย

ที่วางไว้ โดยมีได้มีฐานความเป็นจริงทางเศรษฐกิจรองรับ เมื่อผ่านไปหลายปี จึงประเมินสถานะทางเศรษฐกิจที่เป็นจริงไม่ได้ สถานการณ์เช่นนี้ทำให้รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์ต้องพยายามใช้มาตรการใหม่ คือ การปฏิรูปเศรษฐกิจตามนโยบาย 'ลิเบอร์แมน' เพื่อแก้ไขปัญหาตามข้อเสนอของนักเศรษฐศาสตร์โซเวียตชื่อ เอฟไอเซ ลิเบอร์แมน (Evsei Liberman, ๑๙๕๗-๑๙๘๓) ซึ่งเสนอให้นำเอาแรงจูงใจของระบบตลาด เช่น การเริ่มนำระบบตลาด การแข่งขัน และกำไรมาใช้ในบางลักษณะควบคู่กับการวางแผนส่วนกลาง วิธีการนี้ได้ถูกนำมาใช้ในสหภาพโซเวียตใน ค.ศ.๑๙๖๕ และต่อมาก็นำไปใช้ในเยอรมนีตะวันออก และประเทศอื่นๆ แต่กระนั้น วิธีการของลิเบอร์แมนก็ผ่อนคลายน้อยได้เพียงชั่วขณะ เมื่อถึงทศวรรษที่ ๑๙๗๐ การขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยรวมของยุโรปตะวันออกลดต่ำลงอย่างมาก แต่เนื่องจากความสัมพันธ์กับโลกตะวันตกดีขึ้น ทำให้รัฐบาลยุโรปตะวันออกสามารถกู้เงินต่างประเทศเข้ามาใช้ในพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้ปัญหาชะลอตัวลงไปบ้าง

ตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๙๘๐ หลังจากที่ยุโรปตะวันออกปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์มานานกว่า ๓๐ ปี แม้ว่าหลายประเทศจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก แต่ก็เกิดปัญหาอันเห็นได้ชัดทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง ในทางเศรษฐกิจนั้น ระบอบคอมมิวนิสต์ประสบความสำเร็จล้มเหลวในการสร้างความก้าวหน้าทางวัตถุ เมื่อเปรียบเทียบกับการพัฒนาของระบอบทุนนิยมในยุโรปตะวันตก ทำให้ภูมิภาคยุโรปตะวันออกกลายเป็นเขตยากจนของยุโรปไป ใน ค.ศ.๑๙๘๐ หนี้สินของรัฐบาลประเทศต่างๆ ในยุโรปตะวันออกรวมกันสูงถึง ๘๔ พันล้านดอลลาร์ ทำให้การกู้เงินงวดใหม่เป็นไปได้ยาก การส่งออกที่มีขึ้นเป็นเงินเพียงชดเชยค่าดอกเบี้ย สินค้าขาดแคลนและราคาสูงขึ้นทุกที ประเทศยุโรปตะวันออกจึงก้าวไปสู่วิกฤตการณ์ ปัญหาพื้นฐานอยู่ที่ว่า รากฐานเดิมของยุโรปตะวันออกแทบทุกประเทศเป็นประเทศเกษตรกรรม ดังนั้นหลังจากการปฏิวัติสู่สังคมนิยม ประเทศในยุโรปตะวันออกทุกประเทศ ล้วนวางแผน

БОЛЬШЕВИСТСКОМУ УРОЖАЮ

ภาพโฆษณาความสำเร็จของนารวม ซึ่งจัดแข่งกับ
สภาพที่ผลผลิตการเกษตรตกต่ำเสมอ

ที่จะพัฒนาตนเอง ให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม ประเทศที่ดูจะก้าวไปได้ไกลกว่าประเทศอื่น คือ เยอรมนี ตะวันออก เซโกสโลวาเกีย และโปแลนด์ แต่ท้ายที่สุดความพยายามในการสร้างอุตสาหกรรมก็ไม่ประสบผล สินค้าอุตสาหกรรม จากยุโรปตะวันออกโดยทั่วไป คุณภาพต่ำและตลาดแคบ ไม่อาจจะแข่งขันได้กับสินค้าของประเทศยุโรปตะวันตก นอกจากนี้ ยังตามไม่ทันโลกตะวันตกในด้านเทคโนโลยี ซึ่งมาจากการขาดแรงจูงใจใน

ด้านการประดิษฐ์คิดค้น ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ความล้ำหลังทางอุตสาหกรรมรุนแรงมากขึ้น

วิกฤตการณ์น้ำมันโลกก็เป็นปัญหาสำคัญ เพราะประเทศยุโรปตะวันออกส่วนมากขาดแคลนพลังงาน เนื่องจากต้องซื้อน้ำมันจากต่างประเทศ โรมานีเคยเป็นประเทศที่มีแหล่งปิโตรเลียม แต่หลังสงครามโลก โรมานีก็มีได้มีฐานะเป็นผู้ผลิตน้ำมันอีกต่อไป เมื่อราคาน้ำมันในตลาดโลกสูงขึ้นในทศวรรษที่ ๑๙๗๐ ทำให้ทุกประเทศยากลำบาก และเมื่อสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นคู่ค้าสำคัญของประเทศยุโรปตะวันออกเผชิญวิกฤต ทำให้โซเวียตต้องปรับราคาสินค้าของตน จึงมักจะเรียกร้องให้ประเทศยุโรปตะวันออกจ่ายเป็นเงินตราสกุลตะวันตก นับเป็นการสร้างภาระทางการเงินเพิ่มขึ้นให้กับประเทศยุโรปตะวันออกอย่างยิ่ง

นอกจากในด้านอุตสาหกรรมแล้ว ประเทศยุโรปตะวันออกทุกประเทศยังต้องเผชิญกับความล้มเหลวทางการเกษตรด้วย ตั้งแต่หลังสงครามโลกจนถึงทศวรรษที่ ๑๙๘๐ ผลผลิตทางการเกษตรไม่เคยพอเพียงต่อการบริโภค ยุโรปตะวันออกทุกประเทศ อาหารขาดแคลน และต้องใช้ระบบปันส่วนอยู่เสมอ โปแลนด์ และ โรมาเนีย ก็เปลี่ยนฐานะจากผู้ส่งออกมาเป็นผู้ซื้อสินค้าเกษตร การนำเข้าสินค้าอาหารที่เพิ่มขึ้น รวมเข้ากับสินค้าพลังงานเช่นน้ำมันปิโตรเลียม ทำให้ประเทศยุโรปตะวันออกส่วนมากขาดดุลการค้าสั่งสมเพิ่มขึ้นทุกปี กรณีดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่า ระบบสังคมนิยมนั้นไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างการกินดีอยู่ดีของประชาชน จึงก่อให้เกิดความไม่พอใจมากยิ่งขึ้น

ในทางการเมือง เมื่อเวลาผ่านไป ความเสื่อมโทรมของการบริหารด้วยอำนาจทางการเมืองแบบรวมศูนย์ของพรรคคอมมิวนิสต์ก็ปรากฏให้เห็นชัด เพราะการบริหารเศรษฐกิจด้วยการวางแผน จากส่วนกลางทำให้ต้องมีการสร้างกลไกระบบข้าราชการขนาดใหญ่ขึ้นมารับระบบราชการที่สร้างขึ้นนั้นไร้ประสิทธิภาพในการบริหาร และกลายเป็นแหล่งอภิสิทธิ์ของสมาชิกพรรค เพราะโดยอุดมการณ์นั้นจะให้รัฐนำโดยพรรคของชนชั้นกรรมาชีพแต่เพียงพรรคเดียว ไม่มีพรรคฝ่ายค้าน ไม่มีระบบตรวจสอบ ระบบการปกครองจึงเสื่อมทราม กลายเป็นเผด็จการที่นำโดยกลุ่มผู้นำจำนวนน้อยในคณะกรรมการเมืองของพรรค สิทธิทางการเมืองและเสรีภาพทางความคิดของประชาชนส่วนข้างมากจะถูกลิดรอน

ยิ่งกว่านั้น ระบบการนำที่ต่อเนื่องโดยไม่มีการเกษียณอายุ เมื่อถึงทศวรรษที่ ๑๙๘๐ ก็ทำให้กลุ่มผู้นำของยุโรปตะวันออก กลายเป็นกลุ่มผู้นำที่สูงอายุเฉลี่ยสูงที่สุดในโลก ความเฉื่อยและล่าช้าในการตัดสินใจจึงเกิดขึ้นเสมอ กลายเป็นปัญหาเรื้อรัง ระบบพรรคและระบบรัฐทั่วยุโรปตะวันออกต่างก็เสื่อมโทรม มีการทุจริตอย่างแพร่หลายอยู่ทั่วไป ความผิดพลาดในด้านนโยบายการบริหารก็เกิดขึ้นตลอดเวลา โดยไม่เห็นแนวโน้มที่จะแก้ไขได้ นอกจากจะคอยให้ฝ่ายนำระดับสูง

มิโลวาน จิลาส

ถึงแก่กรรมแล้ว ก็มีความเป็นไปได้ที่จะมีการเปลี่ยนแปลง จึงก่อให้เกิดความไม่พอใจสั่งสมมากยิ่งขึ้น ความล้มเหลวทางเศรษฐกิจ ยิ่งทำให้เกิดความเสื่อมในทางการเมือง เพราะรัฐเป็นผู้วางแผนเศรษฐกิจ ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจึงต้องอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐยิ่งกว่ารัฐบาลตะวันตก

ด้วยเหตุนี้ ฝ่ายค้านในประเทศยุโรปตะวันออกจึงเริ่มพัฒนามากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มปัญญาชน ซึ่งมีทั้งอดีตปัญญาชนภายในพรรค เช่นในกรณีของยูโกสลาเวีย นั้น ผู้นำฝ่ายค้าน

ที่มีบทบาทสำคัญก็คือ มิโลวาน จิลาส ชาวมอนเตเนโกร ซึ่งเข้าร่วมการปฏิวัติและกลายเป็นคนสนิทของตีโต มีบทบาทนำถึงขนาดเป็นสมาชิกในคณะเลขาธิการพรรค และเป็นประธานสภาแห่งสมาพันธ์รัฐ ต่อมาได้เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ของพรรค เรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น จิลาสจึงถูกปลดจากตำแหน่งในคณะกรรมการพรรคในเดือนมกราคม ค.ศ.๑๙๕๔ และอีก ๒ ปีต่อมาเขาก็ถูกจำคุก ใน ค.ศ.๑๙๕๗ เขาได้เขียนหนังสือเรื่อง ‘ชนชั้นใหม่: การวิเคราะห์ห้ระบอบคอมมิวนิสต์’ (*The New Class: An Analysis of the Communist System*) ซึ่งถูกถักทอมาตีพิมพ์ในโลกตะวันตก หนังสือเล่มนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มผู้นำภายในพรรค รัฐ และวิสาหกิจต่างๆ ได้กลายเป็นอภิสิทธิ์ชนรุ่นใหม่ได้อย่างไร และเหตุใดดอกผลของการปฏิวัติจึงถูกทำลาย

ในกรณีของโปแลนด์ อาจารย์สอนวิชาปรัชญาแห่งมหาวิทยาลัยวอร์ซอ ชื่อ เลสเซค โควาคอฟสกี (Leszek Kołakowski, ๑๙๒๗-๒๐๐๕)

ได้นำเอาแนวคิดของคาร์ล มาร์กซเมื่อวัยหนุ่มซึ่งมีลักษณะมนุษยธรรมอย่างมาก มาเปรียบเทียบกับแนวทางอันเข้มงวดของพรรคคอมมิวนิสต์ จึงเสนอว่าแนวทางของพรรคดังกล่าวไม่ถูกต้อง และระบอบประชาธิปไตยสามารถที่จะดำเนินไปควบคู่กับการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ได้ โควาคอฟสกีถูกขับจากพรรคใน ค.ศ.๑๙๖๖ และอีก ๒ ปีต่อมา เขาก็ต้องลี้ภัยในประเทศตะวันตก จากนั้น เขาได้เขียนหนังสือ เรื่อง 'กระแสหลักแห่งลัทธิมาร์กซ' (Main Currents of Marxism) เป็นชุด ๓ เล่ม พิมพ์ระหว่าง ค.ศ.๑๙๗๖-๑๙๗๘

สำหรับในประเทศอื่นๆ กลุ่มฝ่ายค้านได้พัฒนาขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะในกลุ่มของนักศึกษา ปัญญาชน ขบวนการกรรมกร กลุ่มศาสนา และแม้กระทั่งประชาชนทั่วไป ความไม่พอใจในระบบรัฐของคอมมิวนิสต์ ยังเห็นได้จากการเกิดขึ้นของนิทานเสียดสีจำนวนมากที่เล่ากันอย่างแพร่หลายในหมู่ประชาชน ซึ่งเสียดสีพรรค ผู้นำพรรคและนโยบาย ฯลฯ การพัฒนาของกระแสฝ่ายค้านเหล่านี้ ได้รับผลสะท้อนมากขึ้นหลัง ค.ศ.๑๙๘๕ เมื่อมีคาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev, ๑๙๓๑-) ขึ้นรับตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียต แล้วปรับนโยบายอย่างมากด้วยการปฏิรูปเปเรสตรอยกา (Perestroika) หมายถึง การปฏิวัติโครงสร้าง และกลาสนอสต์ (glasnost) ซึ่งหมายถึง นโยบายเปิดกว้างทางความคิด เพื่อให้มีประชาธิปไตยมากขึ้น การปฏิรูปเหล่านี้ ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงระบอบเศรษฐกิจ การเมืองครั้งใหญ่ในสหภาพโซเวียต

มีคาอิล กอร์บาชอฟ ผู้นำโซเวียตยุคใหม่
เสนอแนวทางปฏิรูป

และเปิดให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้เสรี ในภาวะที่โซเวียต
ดำเนินการเช่นนั้น ผู้นำยุโรปตะวันออกแทบทั้งหมดต่างเฝ้ามองอย่าง
งงเง้งและไม่ยอมรับ แต่การปฏิรูปของกอร์บาเชฟได้สร้างอิทธิพลทาง
คิดต่อสมาชิกพรรคระดับรอง และกลุ่มคนรุ่นหนุ่มสาว นอกจากนี้ กลุ่ม
ปัญญาชนนอกพรรค และฝ่ายค้านต่างก็เรียกร้องต้องการ การปฏิรูปใน
ลักษณะเดียวกันหรือมากกว่า จึงทำให้สังคมนิยมมิวนิสต์ ยุโรปตะวันออก
เผชิญวิกฤตมากขึ้น และนำมาสู่การล่มสลาย

๓.๒ การพังทลายของรัฐคอมมิวนิสต์

ในที่สุดสถานการณ์ในยุโรปตะวันออก ทั้งด้านการเมืองและ
เศรษฐกิจที่รุ่มเร้าก็ทำให้รัฐคอมมิวนิสต์แทบทั้งหมดไปสู่การล่มสลาย
ภายใน ค.ศ.๑๙๘๙ เพียงปีเดียว กระบวนการล่มสลายของรัฐคอมมิวนิสต์
ยุโรปตะวันออกเหล่านี้ สรุปได้ ๔ ลักษณะคือ

๑. เป็นไปโดยกระบวนการรัฐสภา (Parliamentary Process)
เช่นกรณีของโปแลนด์ ซึ่งมีความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างพรรค
คอมมิวนิสต์กับองค์กรฝ่าย
ประชาชนมานาน นำมาสู่การ
เจรจาให้แก้ปัญหาด้วยหนทาง
รัฐสภา ให้มีการเลือกตั้งพหุ
พรรค แล้วพรรคคอมมิวนิสต์
แพ้เลือกตั้งจึงต้องสละอำนาจ
สลายรัฐคอมมิวนิสต์

๒. เป็นไปโดยการ
สลายจากเบื้องบนลงสู่ล่าง
(Top-down) คือกรณีของ
พรรคคอมมิวนิสต์ฮังการี ที่
ลดอำนาจของตน และเปิดทาง

ภาพจิตรกรรมโมฆณาของผู้นำโรมาเนีย

ผู้การเลือกตั้งพหุพรรค ในกรณีของบุลกาเรีย หลังการรัฐประหารโค่นอำนาจซิฟคอฟและกรณีของอัลบาเนียในระยะเวลาต่อมา

๓. การสลายจากการต่อสู้เรียกร้องจากประชาชนระดับล่าง และทำให้พรรคคอมมิวนิสต์ต้องผ่อนปรน คือ กรณีเยอรมนีตะวันออกและเชโกสโลวาเกีย ซึ่งเกิดการเคลื่อนไหวของประชาชนทั่วประเทศ เพื่อเรียกร้องการปฏิรูปการเมือง และต่อต้านระบอบคอมมิวนิสต์ และทำให้พรรคคอมมิวนิสต์ไม่สามารถรักษาอำนาจได้ต่อไป

กรณีของโรมาเนีย มีลักษณะแบบเริ่มจากระดับล่างเช่นกัน แต่จากการที่รัฐพยายามที่จะบดขยี้การประท้วง นำมาสู่การลุกขึ้นสู้ขยายวงออกไป จนกองทัพมาเข้าร่วมกับฝ่ายประชาชน และนำมาสู่การล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์

๔. กรณีของยูโกสโลวาเกียต่างจากกรณีอื่นคือ สาธารณรัฐภายในสหพันธรัฐ ต้องการละทิ้งระบอบคอมมิวนิสต์ แต่ถูกยับยั้งปราบปรามโดยเซอร์เบีย ซึ่งเป็นรัฐใหญ่และมีประชากรมากที่สุด กรณีนี้จะกล่าวถึงโดยละเอียดในบทต่อไป

สำหรับในบทนี้ กระบวนการที่จะพิจารณาได้แก่

๑. ชัยชนะของโซลิดาริตี

โปแลนด์อยู่ในภาวะชะงักงันทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ มาตั้งแต่การยึดอำนาจของกองทัพใน ค.ศ.๑๙๘๑ ดังนั้น ในที่สุดรัฐบาลวอยซีค ยารูเชลสกีต้องยอมเลิกกฏอัยการศึกในวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ค.ศ.๑๙๘๒ และหลังจากนั้น ก็ดำเนินการนิรโทษกรรมหลายครั้ง ปล่อยผู้นำฝ่ายค้านและกรรมกรที่ถูกจับกุมออกมาจากที่คุมขัง นอกจากนั้น รัฐบาลยังต้องยินยอมให้ฟื้นฟูสภาพแรงงาน โดยให้กรรมกรรวมตัวกันเป็นสหภาพ เรียกว่า ‘พันธมิตรสหภาพแรงงานแห่งชาติ’ (*Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych - OPZZ*) ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพรรคคอมมิวนิสต์ การผ่อนคลายนดังกล่าวทำให้กลุ่มฝ่ายค้าน

รื้อฟื้นบทบาทมากได้มากยิ่งขึ้น โดยมีการออกหนังสือพิมพ์ใต้ดินต่อต้านรัฐบาลชื่อ *โรบอตนิก (Robotnik - กรรมกร)* ตั้งแต่ ค.ศ.๑๘๘๓ กลุ่มศาสนาก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่ง ที่มีบทบาทอย่างมากในการกดดันไม่ให้รัฐบาลละเมิดสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ โลกตะวันตกก็มีส่วนบีบบังคับรัฐบาลโปแลนด์ โดยการมอบรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ให้แก่ วาเวนซา ผู้นำกรรมกร โซลิดาริตีใน ค.ศ.๑๘๘๓

สถานการณ์การประท้วงรุนแรงขึ้นอีกครั้ง ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.๑๘๘๔ หลังจากที่บาทหลวงเยร์ซี ปอปิวซโก (Jerzy Popiełuszko, ๑๘๔๗-๑๘๘๔) ฝ่ายโซลิดาริตีถูกลักพาตัวและถูกสังหาร บาทหลวงผู้นี้ได้ต่อสู้เคียงข้างชนชั้นกรรมกรตลอดมา และเป็นผู้เทศนาต่อประชาชนโปแลนด์ให้เห็นความไม่ชอบธรรมของรัฐบาล ดังนั้น การฆาตกรรมครั้งนี้จึงกลายเป็นประเด็นสำคัญ ประชาชนทุกเมืองจำนวนนับล้านร่วมงานไว้อาลัย เป็นการสำแดงพลังต่อต้านรัฐบาลอย่างมาก ในที่สุดรัฐบาลจึงต้องนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ ก็คือเจ้าหน้าที่ตำรวจนั่นเอง อีกทั้งรัฐบาลยังต้องสัญญาว่า จะยินยอมเปลี่ยนแปลงการเลือกตั้งเพื่อให้สิทธิแก่ประชาชนมากขึ้น ดังนั้น ในเดือนตุลาคม ค.ศ.๑๘๘๕ เมื่อรัฐบาลโปแลนด์เปิดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป จึงเป็นครั้งแรกที่มีรัฐบาลยินยอมให้ผู้สมัคร ๒ คนให้ประชาชนเลือก แม้ว่า จะเป็น ๒ คนจากพรรคเดียวกันคือ พรรคเอกภาพกรรมกรแห่งโปแลนด์ (พรรคคอมมิวนิสต์)ก็ตาม ทำให้บรรยากาศทางการเมืองของโปแลนด์ดูผ่อนคลายลง

จนกระทั่งในเดือนเมษายน ค.ศ.๑๘๘๘ มีการนัดหยุดงานและเดินขบวนต่อต้านรัฐบาลครั้งใหญ่อีกครั้ง เนื่องจากการที่รัฐบาลขึ้นราคาสินค้าทำให้

บาทหลวงเยร์ซี ปอปิวซโก

สหภาพโซเวียต เรียกร้องให้คว่ำบาตรการเลือกตั้งท้องถิ่นที่จะมีขึ้นในเดือนมิถุนายน จึงมีประชาชนไปใช้สิทธิเพียง ๕๕% นับเป็นครั้งแรกที่มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งน้อยเช่นนี้ ในระบอบคอมมิวนิสต์ของยุโรปตะวันออก จากนั้นเดือนสิงหาคม ในโอกาสครบรอบ ๘ ปีของการลุกขึ้นสู้ ค.ศ.๑๙๘๐ กรรมกรก็ก่อการประท้วงใหญ่อย่างต่อเนื่อง ฝ่ายกรรมกรตั้งชื่อเรียกร้องให้รัฐบาลเปิดเจรจาให้มีประชาธิปไตย

ในที่สุดฝ่ายรัฐบาลต้องยอมรับเงื่อนไข โดยเปิดประชุมโต๊ะกลมกับองค์การโซเวียตในวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๙๘๕ การประชุมนี้สิ้นสุดในวันที่ ๕ เมษายน ปีเดียวกัน และบรรลุข้อตกลงหลายประการ เช่น การที่รัฐบาลคอมมิวนิสต์จะยินยอมแก้รัฐธรรมนูญเลิกการปกครองแบบพรรคเดียว ให้มีการเลือกตั้งแบบพหุพรรคเป็นครั้งแรก ยอมรับให้โซเวียตเป็นองค์กรที่ถูกต้องตามกฎหมาย ให้มีเสรีภาพทางการเมือง และฟื้นฟูบทบาทของศาสนา รวมทั้งหลักการปฏิรูปเศรษฐกิจอีกหลายประการ ภายใต้ข้อตกลงนี้ กลุ่มโซเวียตจึงได้จดทะเบียนเป็นองค์กรถูกกฎหมาย ในวันที่ ๑๖ เมษายน และต่อมาในวันที่ ๘ พฤษภาคม หนังสือพิมพ์อิสระฉบับแรกในยุโรปตะวันออกยุคคอมมิวนิสต์ ชื่อ *กาเซตา วิบอร์ซา* (*Gazeta Wyborcza* - หมายถึงจุดสารเลือกตั้ง) ได้ถือกำเนิดขึ้น

ผลการเลือกตั้งทั่วไปมีขึ้นในวันที่ ๔ และ ๑๘ มิถุนายน ค.ศ.๑๙๘๕ ปรากฏว่าพรรคคอมมิวนิสต์พ่ายแพ้ในการเลือกตั้ง พรรคโซเวียตได้รับคะแนนท่วมท้น โดยได้รับเลือกในสภาสูงถึง ๕๒ จาก ๑๐๐ ที่นั่ง และได้รับเลือกตั้งจากสภาล่างทั้งหมดจากที่เปิดให้มีการเลือกตั้ง ๑๖๑ ที่นั่ง ดังนั้นพรรคโซเวียต จึงได้จัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ค.ศ.๑๙๘๕ ทาเดอูส มาโซเฟยสกี (Tadeusz Mazowiecki, ๑๙๒๗ -) สมาชิกโซเวียต ได้เป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ ๒๔ สิงหาคม โปแลนด์ จึงเป็นประเทศแรกในยุโรปตะวันออก ที่มีรัฐบาลที่ไม่ได้มาจากพรรคคอมมิวนิสต์ แต่พรรคคอมมิวนิสต์ยังร่วมรัฐบาลผสม และวอยเชค ยารูเซลสกี ยังคงดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีต่อไป

ภาพการประชุมโต๊ะกลมระหว่างรัฐบาลและฝ่ายสหภาพโปแลนด์

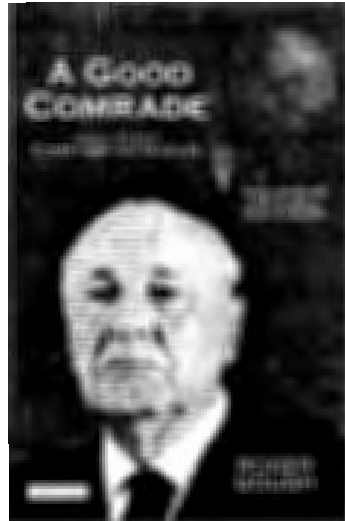
ในเดือนธันวาคม ค.ศ.๑๙๘๕ สภาผู้แทนของโปแลนด์ได้รับรองนโยบายของรัฐบาลที่จะเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากการวางแผน ไปสู่ระบบตลาดเสรี มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ให้ตัดมาตราที่ว่าด้วยบทบาทนำของพรรคคอมมิวนิสต์ออก นอกจากนี้คือเปลี่ยนชื่อประเทศเป็น 'สาธารณรัฐโปแลนด์' พรรคเอกภาพกรรมกร (พรรคคอมมิวนิสต์) ยุบตัวเองลงในเดือนมกราคม ค.ศ.๑๙๙๐ และมีการตั้งพรรคใหม่ขึ้นแทน คือ พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยโปแลนด์

จนถึงวันที่ ๕ ธันวาคม ค.ศ.๑๙๙๐ มีการเลือกตั้งตำแหน่งประธานาธิบดีครั้งใหม่ คู่แข่งสำคัญคือ เล็ค วาเวนซา ประธานสหภาพโซลิดาริตี และสตาเนียสวาฟ ทิมิณูสกี (Stanisław Tymiński, ๑๙๔๘-) นักธุรกิจในแคนาดา ปราบฎว่าวาเวนซาได้รับชัยชนะ และได้เข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดี จากนั้นอดีตรัฐมนตรีช่วยอัยการ ยารูเชลสกีที่หมดวาระลง ก็ได้กล่าวขอโทษประชาชนโปแลนด์ ในกรณีความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในขณะที่ประเทศปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์

๒. ฮังการีสู่ระบอบพหุพรรค

กรณีของฮังการี มีการปรับโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจทีละน้อย หลังจากที่ยานอช คาดาร์ ขึ้นมาเป็นเลขาธิการพรรค แทนที่อิมเร นอย ใน ค.ศ. ๑๙๕๖ เพื่อจะแก้ปัญหาความชะงักงันในทางเศรษฐกิจและการเมือง คาดาร์จึงพยายามใช้วิธีการประนีประนอม ในวันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๖๘ ได้มีการใช้นโยบายปฏิรูปเรียกว่า ‘กลไกเศรษฐกิจใหม่’ (*Új gazdasági mechanizmus*) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ที่สุด นโยบายนี้คือการลดบทบาทของส่วนกลาง ให้แต่ละวิสาหกิจตัดสินใจ ดำเนินการของตนเอง ในด้านนโยบายการผลิต การขาย การบริหารองค์กร และใช้นโยบายจูงใจในด้านเงินเดือน โบนัส การยินยอมให้มีวิสาหกิจเอกชน การลดการควบคุมด้านราคา การใช้กำไรเป็นดัชนีวัดความสำเร็จของวิสาหกิจโดยให้ตั้งเป้าหมายกำไรสูงสุดในการผลิต ตลอดจนเปิดประเทศรับการลงทุนของประเทศตะวันตก และกู้เงินจากประเทศตะวันตกมาพัฒนาเศรษฐกิจ จึงทำให้เศรษฐกิจของฮังการีได้รับการปรับปรุงมากขึ้น อย่างไรก็ตามในทศวรรษที่ ๑๙๘๐ การพัฒนาทางเศรษฐกิจของฮังการีเริ่มชะงักงัน หนี้สินต่างประเทศเพิ่มขึ้นมาก อัตราเงินเฟ้อเริ่มสูง และเกิดปัญหาการว่างงานมากขึ้น ทำให้การบริหารของพรรคคอมมิวนิสต์ไม่เป็นที่ยอมรับและกลุ่มปัญญาชนเริ่มเป็นฝ่ายค้านของระบอบมากขึ้นทุกที

การปฏิรูปของมิกอิล กอร์บาเชฟ ในโซเวียต ก็เป็นสาเหตุสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในฮังการี เพราะส่งผลให้เกิดผู้นำคอมมิวนิสต์สายปฏิรูปขึ้นภายในพรรค นำโดย เรสเซอ เนียส และอิมเร พอชกอย (Imre Pozsgay, ๑๙๓๓ -) กลุ่มนี้มีความเห็นว่า จะต้องไม่แก้ปัญหาด้วยการ

ยานอช คาดาร์

อิมเร พอชกอช

ปราบปรามหรือเผชิญหน้าฝ่ายค้าน แต่ต้องปฏิรูปภายในโดยเปิดให้มีเสรีภาพและใช้ขันติธรรมกับฝ่ายค้านมากขึ้น คล้ายกับนโยบายกลาสโนสต์ของกอร์บาเชฟ การผลักดันของกลุ่มปฏิรูป ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์ฮังการีมีนโยบายยืดหยุ่นอะลุ่มอล่วย อย่างมากต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มฝ่ายค้าน

วันที่ ๑๕ มีนาคม ค.ศ.๑๙๘๖

กลุ่มฝ่ายค้านได้จัดการชุมนุมใหญ่เพื่อแสดงการระลึกครบรอบ ๓๐ ปี

ของการต่อสู้ ในปี ค.ศ.๑๙๕๖ โดยฝ่ายนักศึกษานำการเดินขบวน และมีประชาชนเข้าร่วมจำนวนมากแต่ถูกตำรวจระดับที่สะพานข้ามแม่น้ำดานูบซึ่งเชื่อมระหว่างเมืองบูดากับเมืองเปสต์ ทำให้การประท้วงต้องสลายตัว การเคลื่อนไหวครั้งนี้เป็นจุดเริ่มการก่อตัวของฝ่ายค้าน เช่น ในเดือนกันยายนปีเดียวกัน กลุ่มฝ่ายค้านได้จัดการประชุมครั้งแรก ต่อมาได้มีการประชุมต่อเนื่องทุกเดือนเพื่อแลกเปลี่ยนกันในแนวทางที่จะเป็น 'เส้นทางสายที่สาม' ซึ่งหมายถึงทางที่ไม่เป็นทั้งทุนนิยมและสังคมนิยม ต่อมากลุ่มนี้ตั้งเป็นกลุ่มการเมืองชื่อ 'ศูนย์ประชาธิปไตยฮังการี' (Magyar Demokrata Fórum - MDF) ในเดือนกันยายน ค.ศ.๑๙๘๖ ในขณะที่เดียวกันนั้น ขบวนการนักศึกษาฮังการีได้ตั้งสหพันธ์เยาวชนประชาธิปไตย (Fiatal Demokraták Szövetsége-Fidesz) ซึ่งเป็นองค์กรนักศึกษาอิสระจากรัฐในวันที่ ๓๐ มีนาคม ค.ศ.๑๙๘๘

ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.๑๙๘๘ นั้นเอง กลุ่มปฏิรูปภายในคณะกรรมการกลางพรรคได้พยายามให้ ยานอช คาดาร์ ซึ่งมีอายุถึง ๗๖ ปี ให้พ้นตำแหน่งเลขาธิการพรรค คารอย โกรส (Károly Grósz, ๑๙๓๐-๑๙๙๖) รับผิดชอบแทน จากนั้น กรรมการเมืองรุ่นเก่าส่วนข้างมากก็ออก

จากตำแหน่งในการประชุมขยายวงของพรรค โดยผู้นำสายปฏิรูปเข้ารับตำแหน่งแทน ต่อมากลุ่มผู้นำพรรคสายปฏิรูป ก็ผลักดันนโยบายผ่อนปรนทางการเมือง เช่น การอนุญาตกลุ่มฝ่ายค้านให้ออกหนังสือวารสารของกลุ่ม และการยินยอมให้ตั้งสหภาพแรงงานอิสระขึ้นเป็นแห่งที่สองในยุโรปตะวันออก ในเดือนธันวาคม ค.ศ.๑๙๘๘ นี้เอง จากนั้น ในวันที่ ๑๑ มกราคม ค.ศ.๑๙๘๙ ก็ผลักดันให้รัฐสภาฮังการีออกกฎหมายรับรองสิทธิทางการเมืองของพรรคการเมืองที่นอกเหนือจากพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มของระบอบ ‘คอมมิวนิสต์พหุพรรค’

การผ่อนคลายทางการเมืองเช่นนี้ เกี่ยวข้องกับการประเมินสถานะทางประวัติศาสตร์ของการลุกขึ้นสู้เพื่อต่อต้านโซเวียตเมื่อ ค.ศ.๑๙๕๖ ด้วย โดยในวันที่ ๒๘ มกราคม ค.ศ.๑๙๘๙ อิมเร พอชกอย ผู้นำสายปฏิรูปของพรรค ได้พยายามให้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาแก้ไขหนังสือประวัติศาสตร์ ให้การลุกขึ้นสู้ครั้งนั้นเปลี่ยนสถานะจากการดำเนินการของพวกเขาปฏิบัติ มาเป็นการลุกขึ้นสู้ของประชาชน ดังนั้น อิมเร นอย จึงได้รับการฟื้นฟูเกียรติยศในฐานะวีรบุรุษแห่งชาติ และยานอช กาดาร์ จะถูกโจมตีว่า เป็นหุ่นเชิดของโซเวียต ดังนั้น ในวันที่ ๑๖ มิถุนายน รัฐบาลได้จัดพิธีศพที่ยิ่งใหญ่ให้แก่ อิมเร นอย และผู้เสียชีวิตอื่นๆ มีประชาชนจำนวนมากนับแสนคนเข้าร่วม หลังจากนั้น ในวันที่ ๗ กรกฎาคม ค.ศ.๑๙๘๙ ยานอช กาดาร์ถึงแก่กรรม ซึ่งเป็นวันเดียวกับที่ศาลสูงฮังการีพลิกคดีอย่างเป็นทางการ โดยตัดสินใหม่ว่า อิมเร นอย และผู้ที่ถูกกวาดล้างใน ค.ศ.๑๙๕๖ ไม่มีความผิด

การเลือกตั้งซ่อมสมาชิกรัฐสภาเมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ค.ศ.๑๙๘๙ เป็นครั้งแรกที่มีพรรคฝ่ายอื่นลงสมัครแข่งขัน และได้รับเลือกตั้งจำนวนมาก ดังนั้น จึงได้มีการเปิดเจรจาโต๊ะกลมระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์และกลุ่มฝ่ายค้าน และผ่านข้อตกลงในวันที่ ๑๘ กันยายน ที่จะเปลี่ยนระบบการเมืองฮังการี สู่ระบบพหุพรรคอย่างเป็นทางการ จนถึงวันที่ ๖-๑๐ ตุลาคม พรรคกรรมกรสังคมนิยม (พรรคคอมมิวนิสต์)

พิธีศพอิมเร นอย ๑๖ มิถุนายน ค.ศ.๑๙๘๕

ฮังการีก็ประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ ๑๔ และเป็นครั้งสุดท้าย เพราะได้ผ่านมติล้มเลิกพรรคคอมมิวนิสต์ เปลี่ยนเป็นพรรคสังคมนิยมฮังการี พร้อมทั้งประกาศเลิกใช้ลัทธิเลนิน หันมาใช้แนวทางสังคมนิยมประชาธิปไตย เรสเซอ เนียสได้รับเลือกเป็นประธานพรรค จากนั้น พรรคก็ได้เสนอญัตติเข้าสู่รัฐสภา รับรองระบอบการเมืองพหุพรรคอย่างเป็นทางการ ในวันที่ ๒๓ ตุลาคม ค.ศ.๑๙๘๙ ฮังการีจึงประกาศเป็น 'สาธารณรัฐ' แทนที่เดิมที่ชื่อว่า 'สาธารณรัฐประชาชน'

ในวันที่ ๒๕ มีนาคม และ ๘ เมษายน ค.ศ.๑๙๙๐ มีการเลือกตั้งพหุพรรคครั้งแรกในฮังการี มี ๒๘ พรรคเข้าร่วม พรรคศูนย์ประชาธิปไตยชนะเลือกตั้ง ได้ ๑๖๔ จาก ๓๘๖ ที่นั่ง ขณะที่พรรคสังคมนิยม ได้เพียง ๓๓ ที่นั่ง โยเซฟ อันทอล (József Antall, ๑๙๑๒-๑๙๙๓) หัวหน้าพรรคศูนย์ประชาธิปไตย จึงได้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล ซึ่งเป็นการปิดฉากการบริหารประเทศโดยพรรคคอมมิวนิสต์ที่ต่อเนื่องกันมา ๔๕ ปี

๓. การทำลายกำแพงเบอร์ลิน

แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์ขั้นปกติกับเยอรมนีตะวันตก โดยการที่เอริก โฮเนคเคอร์ผู้นำเยอรมนีตะวันออกเดินทางไปเยือนเยอรมนีตะวันตกอย่างเป็นทางการในวันที่ ๗ กันยายน ค.ศ.๑๙๘๗ และทำให้ความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างประเทศผ่อนคลาย แต่การบริหารภายในประเทศเยอรมนีตะวันออกก็เป็นที่ไปในแนวทางเดียวกับแนวทางเบรตเนฟในสหภาพโซเวียต ดังนั้น เมื่อมีคาอิล กอร์บาชอฟเริ่มทำการปฏิรูปโซเวียตตั้งแต่หลัง ค.ศ.๑๙๘๕ โฮเนคเคอร์ไม่เห็นด้วยแม้แต่น้อยและไม่ยอมให้มีการปฏิรูปใดๆในเยอรมนีตะวันออก แต่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศกำลังเข้าขั้นวิกฤต และหนี้สินต่างประเทศเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก จนรัฐบาลต้องลดเงินอุดหนุน ในโครงการสวัสดิการสังคม แม้ว่ารัฐบาลจะใช้วิธีการควบคุมข่าวสาร มิให้ประชาชนได้ทราบถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงในโซเวียต แต่ในที่สุดการปฏิรูปนั้นก็เป็นที่รับทราบ และเรียกร้องให้เยอรมนีตะวันออกปฏิรูปในแนวทางเช่นนั้นบ้าง

นายกรัฐมนตรีเฮลมุท โคห์ล แห่งเยอรมนีตะวันตก
และเอริก โฮเนคเคอร์ แห่งเยอรมนีตะวันออก เมื่อเดือนกันยายน ค.ศ.๑๙๘๗

ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.๑๙๘๕ มีการเลือกตั้งซ่อม พรรคคอมมิวนิสต์ได้รับชัยชนะเหมือนที่ผ่านมา แต่ฝ่ายค้านได้เดินขบวนครั้งใหญ่ที่เมืองไลพ์ซิกเป็นครั้งแรก เพื่อแสดงความไม่พอใจการทุจริตเลือกตั้ง แต่รัฐบาลสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ ปรากฏว่าการเปลี่ยนแปลงในฮังการีก็ส่งผลต่อเยอรมนีตะวันออกด้วย เนื่องจากรัฐบาลฮังการีได้สั่งให้ตัดรั้วลวดหนามด้านที่ติดต่อกับออสเตรีย ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ค.ศ.๑๙๘๕ เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวเยอรมนีตะวันออกหนีผ่านแดนข้าม ไปยังเยอรมนีตะวันตกได้ ตั้งแต่เดือนสิงหาคม เป็นต้นมา ชาวเยอรมนีตะวันออกจำนวนมากขึ้นทุกที่หนีผ่านฮังการีข้ามพรมแดนออสเตรียไปยัง เยอรมนีตะวันตก จนในที่สุดเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ค.ศ.๑๙๘๕ รัฐบาลเยอรมนีตะวันออกต้องอนุญาตให้ชาวเยอรมันที่ต้องการลี้ภัย สามารถเดินทางโดยรถไฟผ่านไปยังเยอรมนีตะวันตก ในขณะที่สถานการณ์ของรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์ในเยอรมนีตะวันออกตกต่ำลงทุกที วันที่ ๗ ตุลาคม มิคาอิล กอร์บาชอฟ ผู้นำโซเวียตเดินทางมาเยือนเพื่อร่วมงานครบรอบ ๔๐ ปีเยอรมนีตะวันออก ได้รับการต้อนรับอย่างดีจากประชาชนที่ต้องการให้มีการปฏิรูปในเยอรมนีตะวันออก

รัฐบาลฮังการีได้สั่งให้ตัดรั้วลวดหนามด้านที่ติดต่อกับออสเตรีย พฤษภาคม ค.ศ.๑๙๘๕

วันที่ ๕ ตุลาคม ค.ศ.๑๙๘๙ เกิดมีการชุมนุมใหญ่ของประชาชนที่เมืองไลพ์ซิกอีกครั้ง ประชาชนเข้าร่วมการชุมนุมนี้นับแสนคน เอริก โฮเนคเคอร์ ผู้นำพรรค พยายามสั่งให้ปราบปราม แต่ทางการพรรคคอมมิวนิสต์ท้องถิ่นไลพ์ซิก ประกาศสนับสนุนประชาชนและเรียกร้องคณะกรรมการพรรคส่วนกลางให้ยอมรับการปฏิรูป วันที่ ๑๐ ตุลาคม คณะกรรมการเมืองของพรรคเอกภาพสังคมนิยม(พรรคคอมมิวนิสต์) จึงต้องเรียกประชุมฉุกเฉิน ขณะที่การประท้วงแผ่ขยายไปสู่เมืองเดรสเดน (Dresden) และเมืองอื่นๆ ทั่วประเทศ จนในที่สุด พรรคเอกภาพสังคมนิยมไม่สามารถรักษาสถานการณ์ได้ โฮเนคเคอร์ ซึ่งมีอายุ ๗๗ ปี ต้องลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการพรรค ในวันที่ ๑๘ ตุลาคม เอกอน เกรนซ์ (Egon Krenz, ๑๙๓๗-) ผู้นำสายปฏิรูปปรับตำแหน่งแทน และคณะผู้นำชุดใหม่ได้ประกาศนิรโทษกรรมแก่ประชาชนที่หนีข้ามพรมแดนโดยผิดกฎหมายทั้งหมด พร้อมทั้งประกาศให้มีเสรีภาพในการเดินทางทั่วประเทศ และยังมีข้อสัญญาในเรื่องการปฏิรูปจำนวนมาก

ถึงกระนั้น รัฐบาลใหม่ก็ยังไม่อาจหยุดยั้งกระแสการประท้วงที่ลุกลามทั่วประเทศ เพื่อเรียกร้องให้มีการเลือกตั้งเสรี ในวันที่ ๔ พฤศจิกายน ประชาชนครึ่งล้านชุมนุมกันในกรุงเบอร์ลินตะวันออกเพื่อแสดงการต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์ที่เมืองเดรสเดน ก็มีการชุมนุมประท้วงเช่นกัน และฮันส์ โมดรอฟ (Hans Modrow, ๑๙๒๘-) ผู้นำสายปฏิรูปในพรรค ได้เข้าร่วมการประท้วงกับประชาชนด้วย ดังนั้น วันที่ ๗ พฤศจิกายน รัฐบาลคอมมิวนิสต์จึงต้องลาออก ในวันต่อมา กรรมการเมืองของพรรคเอกภาพสังคมนิยมก็ลาออกทั้งหมด แต่เกรนซ์ยังคงได้รับเลือกเป็นผู้นำ โดยมี

เอกอน เกรนซ์

โมคโรปเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวจนถึงวันที่ ๕ พฤศจิกายน รัฐบาลชุดใหม่ต้องยอมประกาศว่า จะจัดให้มีการเลือกตั้งเสรีในเยอรมนีตะวันออก ที่มีพรรคฝ่ายอื่นเข้าร่วมด้วยและยังต้องยอมเปิดกำแพงเบอร์ลินอย่างเป็นทางการ จากนั้นประชาชนจำนวนนับล้านจึงเข้ารีตทำลายกำแพงเบอร์ลินจนสลายลงแทบหมดสิ้น

วันที่ ๓ ธันวาคม ค.ศ.๑๙๘๙ ประชาชนราว ๒ ล้านคนทั่วประเทศชุมนุมกันแล้วจับมือคล้องแขนกัน

เกรกอร์ กิสซี เลขานุการพรรคคอมมิวนิสต์เยอรมนีตะวันออกคนสุดท้าย

เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตย เกรนซ์จึงลาออกจากเลขาธิการพรรคเอกภาพสังคมนิยม และรัฐบาลต้องยินยอมประกาศว่า จะดำเนินการให้มีการเลือกตั้งเสรีในวันที่ ๖ พฤษภาคม ค.ศ.๑๙๙๐ ต่อมา ในระหว่างวันที่ ๗-๑๗ ธันวาคม พรรคเอกภาพสังคมนิยมได้จัดการประชุมสมัชชาครั้งสุดท้าย เกรกอร์ กิสซี (Gregor Gysi, ๑๙๔๘-) หนึ่งในกลุ่มผู้นำสายปฏิรูปพรรคได้รับเลือกเป็นเลขาธิการพรรค ที่ประชุมได้มีมติให้เดิมชื่อพรรคเป็นคำว่า พรรคเอกภาพสังคมนิยมเพื่อประชาธิปไตย และต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่ออีกครั้ง เหลือเพียงพรรคประชาธิปไตยสังคมนิยมเยอรมนี (Partei des Demokratischen Sozialismus - PDS) ในระหว่างนี้รัฐบาลใหม่ก็ได้ยุบเลิกองค์กรตำรวจลับสตาซีอย่างเป็นทางการ ในวันที่ ๑๔ ธันวาคม

สำหรับไฮเนคเคอร์ อดีตผู้นำเยอรมนีตะวันออกหนีไปลี้ภัยที่กรุงมอสโก แต่เมื่อโซเวียตล่มสลาย เขาถูกส่งตัวกลับมาดำเนินคดีในเยอรมนี ต่อมาได้ถูกปล่อยตัวเพราะป่วยหนัก และได้รับอนุญาตให้ลี้ภัยไปซิติจนถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ค.ศ.๑๙๙๔

๔. การรัฐประหารโค่นชิฟคอฟ

ราว ค.ศ.๑๙๘๐ บุลกาเรียเริ่มประสบปัญหาเศรษฐกิจเช่นเดียวกับรัฐยุโรปตะวันออกอื่นๆ การผลิตภาคเกษตรล้มเหลว และการพัฒนาอุตสาหกรรมก็ล่าช้า นอกจากนี้ บุลกาเรียยังถูกคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาสมัยประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน (Ronald Reagan, ๑๙๑๑-๒๐๐๔) ในข้อหาว่า สนับสนุนการก่อการร้าย โดยเฉพาะกรณีการลอบสังหารสันคปาปา^๑ ใน ค.ศ.๑๙๘๑ ทำให้บุลกาเรียแสวงหาเงินกู้จากต่างประเทศสมารักษาระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ยากยิ่งขึ้น ปัญหาทางการเมืองรุนแรงมากขึ้นหลังจากที่ มิคาอิล กอร์บาชอฟ เริ่มปฏิรูปในโซเวียต ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.๑๙๘๗ โทดอร์ ชิฟคอฟ เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์บุลกาเรีย จึงได้เสนอ ‘วิถีพรรคในเดือนกรกฎาคม’ หรือ ‘เปรอูสทรอยสโตโว’ (Preustroystvo) ซึ่งก็คือแผนปฏิรูปเศรษฐกิจและสังคมในแบบของกอร์บาชอฟฉบับบุลกาเรีย ในทางการเมืองจะให้มีการเลือกตั้งที่ผู้สมัครได้หลายคน แต่ทุกคนต้องสังกัดแนวร่วมพิทักษ์ปิตุภูมิ ซึ่งเป็นองค์กรที่มีพรรคคอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายนำ แต่มาตรการปฏิรูปแบบอื่นไม่มีการนำมาปฏิบัติในบุลกาเรีย

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของฝ่ายค้านก็เริ่มขึ้นเช่นกัน โดยเริ่มจากเดือนมกราคม ค.ศ.๑๙๘๘ กลุ่มปัญญาชนฝ่ายค้านลอบตั้งสมาคมต่อต้านรัฐบาลหลายสมาคม เช่นในวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๙๘๘ คอนสตันติน เทรนเชฟ (Konstantin Trenchev, ๑๙๕๕-) ได้ตั้งสมาคมคนงานอิสระเป็นองค์กรใต้ดินชื่อว่า ‘พอดเครปา’ (Podkrepa หมายถึง การหนุนช่วย) เพื่อประสานงานในหมู่กรรมการที่ต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์

^๑ กรณีลอบสังหารสันคปาปา จอห์น ปอลที่ ๒ เกิดขึ้นในวันที่ ๑๓ เมษายน ค.ศ.๑๙๘๑ โดยคนร้ายชื่อ เมห์เม็ต อาลี อาจา (Mehmet Ali Ağca, ๑๙๕๔-) ชาวตุรกี ยิงสันคปาปาจนบาดเจ็บสาหัสที่หน้าวิหารเซนต์ปีเตอร์ กรุงโรม คนร้ายหนีไปยังสถานทูตบุลกาเรียก่อนถูกจับกุม และต่อมาในการสอบสวน คนร้ายก็ให้การว่า องค์กรรัฐการลับของบุลกาเรียเป็นผู้ประสานงานการลอบสังหารครั้งนี้

หลังจาก ค.ศ.๑๘๘๐ รัฐบาลเริ่มใช้นโยบายเข้มงวดมากขึ้นที่จะกีดกันเชื้อชาติประชาชนเชื้อสายเติร์ก ซึ่งมีจำนวนราว ๑๐% ของประชากรในบัลแกเรีย ความวิตกมาจากการที่อัตราการเกิดของคนเชื้อสายบัลแกเรียลดลง แต่ประชาชนเชื้อสายเติร์กยังมีอัตราการเกิดสูง และไม่มีแนวโน้มการลดจำนวนประชากร ความจริงรัฐบาลบัลแกเรียได้ออกกฎหมายการห้ามการสวดและละหมาดในที่สาธารณะมาก่อนหน้านี้แล้ว ใน ค.ศ.๑๘๘๔ ได้ออกกฎหมายบังคับให้ชาวเติร์ก ต้องเลิกตั้งชื่อแบบอิสลาม และเปลี่ยนชื่อมาเป็นแบบสลาฟ อีกทั้งยังบังคับใช้ภาษาบัลแกเรีย ปิดวิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์ภาษาเติร์ก ห้ามการเดินทางไปแสวงบุญที่เมกกะ เป็นต้น นโยบายเหล่านี้ก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างมากในเขตอิสลาม รวมทั้งกลุ่มประเทศอิสลามก็ไม่พอใจและสหประชาชาติก็ประณามการดำเนินการดังกล่าว

ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๘๕ ประชาชนเชื้อสายเติร์กเดินขบวนเรียกร้องสิทธิและคัดค้านนโยบายกีดกันชาติ ชิฟคอฟสั่งให้กองทหาร

ชาวบัลแกเรียเชื้อสายเติร์กจำนวนมากอพยพหนีการปราบปรามเมื่อ ค.ศ.๑๘๘๕

บุลกาเรียปราบปรามอย่างรุนแรงจนมีผู้เสียชีวิตราว ๕๐ คน และบาดเจ็บนับร้อยคน เหตุการณ์ต่อสู้จึงขยายตัวยืดเยื้อและจนถึงเดือนสิงหาคม ชิฟคอฟได้ออกคำสั่งวันที่ ๒๕ พฤษภาคม จับไล่ชาวเติร์กให้ออกจาก บุลกาเรีย ทำให้ชาวเติร์กจำนวนราว ๓ แสนคนลี้ภัยทะลักเข้าไปอยู่ตุรกี กรณีนี้ทำให้บุลกาเรียเสียภาพลักษณ์อย่างมากในเวทีนานาชาติ

เปตุร์ มลาดานอฟ

แต่กระนั้นเหตุการณ์ทั่วไป

ในบุลกาเรียยังสงบเงียบ ชิฟคอฟซึ่ง

มีอายุถึง ๗๘ ปี ยังคงมุ่งมั่นคงในอำนาจ กระทั่งในวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ค.ศ.๑๙๘๙ เกิดการรัฐประหารภายในพรรคคอมมิวนิสต์อย่างจับพลัด โดยกลุ่มผู้นำในคณะกรรมการเมือง นำโดย เปตุร์ มลาดานอฟ (Petar Mladenov, ๑๙๓๖-) รัฐมนตรีต่างประเทศซึ่งอายุ ๕๓ ปี และ สตันโก โทโครอฟ ประธานสภาประชาชน ชิฟคอฟถูกบีบบังคับให้ลาออก และ มลาดานอฟได้รับตำแหน่งผู้นำสูงสุดแทน แท้จริงการรัฐประหารครั้งนี้ กอร์บาชอฟผู้นำโซเวียตได้รับทราบ เพราะมลาดานอฟ ได้นำแผนรัฐประหารไปปรึกษา ในขณะที่เขาเดินทางไปเยือนจีน แล้วเดินทางกลับผ่านมอสโกเมื่อต้นเดือนพฤศจิกายน หลังจากที่เขาเดินทางกลับประเทศ ก็ก่อการยึดอำนาจทันที

ดูเหมือนว่า ประชาชนบัลกาเรียจะยังไม่แน่ใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จนกระทั่งอีกสัปดาห์หนึ่งต่อมา ในวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ค.ศ.๑๙๘๙ จึงเกิดการชุมนุมและเดินขบวนใหญ่ของประชาชนทั่วประเทศ เพื่อฉลองชัยต่อการสิ้นอำนาจของชิฟคอฟและเรียกกร้องประชาธิปไตย จากนั้นกลุ่มฝ่ายค้านได้ตั้งพรรคการเมืองของตนอย่างเป็นทางการวันที่ ๗ ธันวาคม

ในชื่อว่า ‘สหภาพพลังประชาธิปไตย’ (*Sayuz na Demokratichnite Sili - SDS*) ผู้นำคือ นักเศรษฐศาสตร์ชื่อ อิวาน คอสตอฟ (Ivan Kostov, ๑๙๔๕-) และนักสังคมวิทยาชื่อ เชลยู เชเลฟ (Zhelyu Zhelev, ๑๙๓๕-) นอกจากนี้ ยังมีการรื้อฟื้นพรรคสหภาพเกษตรกรกลับคืนมา

ในวันที่ ๑๑ ธันวาคม รัฐบาลบุลกาเรียของมลาदानอฟประกาศว่า จะเร่งปฏิรูปประเทศไปสู่ระบอบประชาธิปไตย โดยดำเนินการให้มีการเลือกตั้งอย่างเสรี ให้มีพรรคการเมืองฝ่ายอื่นเข้าร่วม และจะแก้ไขรัฐธรรมนูญ เลิกการปกครองระบอบพรรคเดียวอย่างแน่นอน ดังนั้น ในการประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งที่ ๑๔ ในวันที่ ๓๐ มกราคม ค.ศ.๑๙๙๐ แม้ว่าพรรคจะยังคงหลักการลัทธิมาร์กซ์ แต่ก็ยืนยันว่าจะเร่งการปฏิรูปการเมืองต่อไป โดยให้มีระบบการเมืองพหุพรรค มลาदानอฟ ลาออกจากกรมการเมืองของพรรค และรับตำแหน่งประธานาธิบดีเพียงตำแหน่งเดียว และที่ประชุมตั้งให้ อังเดร ลูแกนอฟ (Andrei Lukanov, ๑๙๓๘-๑๙๙๖) รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อมาพรรคคอมมิวนิสต์ได้เปลี่ยนชื่อเป็นพรรคสังคมนิยมบุลกาเรีย ในวันที่ ๑ เมษายน ค.ศ.๑๙๙๐

๕. การปฏิวัติกำมะหยี่

กุสตาฟ ฮูซาคเข้ารับตำแหน่งผู้นำประเทศเชโกสโลวาเกีย ด้วยการผลักดันของโซเวียตเมื่อ ค.ศ.๑๙๖๘ และได้มีการกวาดล้างสายปฏิรูปทั้งหมดออกจากพรรครวม ๓.๒ แสนคน หรือเป็นจำนวนมากกว่า ๖๐% ของสมาชิกเดิม หลังจากนั้น ฮูซาคก็กลับมาปกครองประเทศอย่างเข้มงวด เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ค.ศ.๑๙๖๘ เป็นวันครบรอบปีของกรณีบุกเชโกสโลวาเกีย มีความพยายามเดินขบวนขับไล่โซเวียต รัฐบาลจัดการปราบปรามอย่างรุนแรง ในทางเศรษฐกิจนั้น ฮูซาคกลับไปใช้ระบบเศรษฐกิจควบคุมโดยส่วนกลางอย่างเข้มงวด และพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก โดยอาศัยคู่ค้าสำคัญคือ สหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออก ซึ่งเป็น ๘๐% ของการค้าของเชโกสโลวาเกีย ลักษณะที่

กุสตาฟ ซูซาค

มิโลช ชาเดซ

น่าสนใจในยุคสมัยของซูซาค คือ การพัฒนาเศรษฐกิจในเขตสโลวาเกียเติบโตอย่างรวดเร็ว จนมีอัตราล้าหน้าเขตโบฮีเมียและโมราเวีย ซึ่งจะทำให้การกระจายการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศมีความสม่ำเสมอมากขึ้น

ในขณะที่ซูซาคปกครองประเทศนั้น กลุ่มปัญญาชนฝ่ายค้านเริ่มรวมตัวกันอย่างลับๆ จนก่อรูปเป็นองค์กรในวันที่ ๑ มกราคม ค.ศ.๑๙๗๗ ได้มีการพิมพ์หนังสือชื่อ *กฎบัตร ๗๗ (Charta 77)* วิพากษ์การนำของพรรคคอมมิวนิสต์เชโกสโลวาเกีย และเรียกร้องให้ฟื้นฟูสิทธิมนุษยชน ขบวนการนี้มีปัญญาชนเข้าร่วมถึง ๒๕๗ คน ผู้นำคือ วาสลาฟ ฮาเวล (Václav Havel, ๑๙๑๖-) ซึ่งเป็นนักเขียนบทละคร หนังสือของสมาคมกฎบัตรได้นำมาพิมพ์ในเยอรมนีตะวันตก ถูกลักลอบ นำเข้าไปในเชโกสโลวาเกียอีกชั้นหนึ่ง

จนเมื่อเกิดการปฏิรูปของมิกฮาอิล กอร์บาชอฟในโซเวียตเมื่อ ค.ศ.๑๙๘๕ รัฐบาลเชโกสโลวาเกียก็เริ่มผ่อนคลายความเข้มงวดในด้านนโยบายลง โดยในเดือนมีนาคม ค.ศ.๑๙๘๖ มีการประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์พิจารณาโครงการปฏิรูปของกอร์บาชอฟ พรรคลงมติไม่รับ

การปฏิรูปเช่นนั้น อย่างไรก็ตาม มีสมาชิกกลุ่มปฏิรูปภายในพรรคที่เห็น
ด้วยกับนโยบายกอร์บาชอฟ ซึ่งจะกลายเป็นกลุ่มที่มีบทบาทมากขึ้น

ในวันที่ ๑๗ ธันวาคม ค.ศ.๑๙๘๗ กุสตาฟ ชูซาค ซึ่งอายุถึง
๗๔ ปี ได้ลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการพรรค แต่ยังคงอยู่ในตำแหน่ง
ประธานาธิบดี มิโลซ ยาเกช (Milouš Jakeš, ๑๙๒๒-) อายุ ๖๕ ปี และ
เป็นกลุ่มหัวเก่า ได้เป็นเลขาธิการพรรคแทน เริ่มมีนโยบายสนับสนุน
การปฏิรูปเศรษฐกิจมากขึ้นแต่ยังเข้มงวดทางการเมืองเช่นเดิม

ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.๑๙๘๘ มีการชุมนุมเดินขบวนในโอกาส
ครบรอบ ๒๐ ปีของกรณีคูไบไม่ผลิกรุงปราก ค.ศ.๑๙๖๘ พวกปัญญาชน
ฝ่ายค้านเริ่มเคลื่อนไหวอย่างคึกคัก ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์เริ่มปรับท่าที
ลาดีสลาฟ อาดามัทส์ (Ladislav Adamec, ๑๙๒๖-๒๐๐๗) เข้ารับ
ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในเดือนตุลาคม ค.ศ.๑๙๘๘ พร้อมทั้งสัญญาที่
จะเร่งทวิการปฏิรูปเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้ประกาศถึงนโยบายปฏิรูปการเมือง
ด้วยเหตุนี้ ในเดือนมกราคม ค.ศ.๑๙๘๙ กลุ่มฝ่ายค้านที่นำโดย วาสลาฟ
ฮาเวล ได้ถือโอกาสครบรอบ ๒๐ ปีของการอสัญกรรมของยาน พาลัค
(Jan Palach, ๑๙๔๘-๑๙๖๙) ซึ่งเผาตัวตายประท้วงการบุกของโซเวียต
เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ค.ศ.๑๙๖๙ ก่อการ
ประท้วงเรียกร้องการปฏิรูปการเมือง
รัฐบาลเชโกสโลวาเกียสั่งจับกุมฝ่ายค้าน
ทั้งหมดมากกว่า ๘๐๐ คน และส่งเข้าคุก
โดยรัฐบาลอ้างว่า มาตรการปราบปราม
เหล่านี้ยังเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อ 'รักษาระบบ
สังคมนิยม' ฮาเวลถูกขังอยู่ ๔ เดือนจึง
ถูกปล่อยตัวเมื่อเดือนพฤษภาคม

เมื่อกำแพงเบอร์ลินสลายลงแล้ว
นักศึกษาเชโกสโลวาเกียจึงเริ่มการประท้วง
ในกรุงปรากในวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน

วาสลาฟ ฮาเวล

ค.ศ.๑๙๘๙ แต่ก็ถูกตำรวจสะกดและปะทะกันในขณะที่เดินขบวนไปยัง จตุรัสเวนเซสลาส (Wenceslas) กลางกรุงปราก มีผู้บาดเจ็บ ๑๔๐ คน และถูกจับกุมจำนวนมากมีข่าวลือทั่วไปว่ามีนักศึกษาผู้ประท้วงคนหนึ่งชื่อ มาร์ติน สมิท (Martin Šmid, ๑๙๗๐-) ถูกฆ่าตาย ทางตำรวจยืนยันว่าไม่จริง แต่ผู้ประท้วงไม่เชื่อ การประท้วงจึงได้ขยายไปตามเมืองต่างๆ วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน กลุ่มผู้นำการประท้วงในกรุงปรากตั้งขึ้นเป็นศูนย์ สิทธิพลเมือง (*Občanské Fórum*) และในบราซิลลาวาเมืองหลวงของ สโลวาเกีย กลุ่มผู้ประท้วงตั้งเป็นกลุ่มประชาชนอหิงสา (*Verejnost proti Násilin-VPN*) ท่ามกลางการต่อสู้ ขบวนการกรรมกรหนุนช่วยการประท้วงของกลุ่มปัญญาชนโดยหยุดงานทั่วประเทศวันละ ๒ ชั่วโมง ในที่สุดรัฐบาลต้องยอมเปิดเจรจากับผู้ชุมนุมวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน แต่การประชุมยังดำเนินอยู่ จนถึงวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน อเล็กซานเดอร์ คูบเชก อดีตผู้นำซึ่งขณะนั้นอายุ ๖๘ ปี ก็ปรากฏตัวเข้าร่วมการประชุมที่บราซิลลาวา และกรุงปราก

เมื่อสถานการณ์ดำเนินไปเช่นนี้ ยาเกษจึงต้องลาออกตำแหน่ง เลขาธิการพรรค กาเรล อูร์บานเนค (Karel Urbánek, ๑๙๔๑ -) ผู้นำสายปฏิรูปปรับตำแหน่งแทน ดังนั้น ในวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน รัฐบาลเชโกสโลวาเกียต้องยอมประกาศเลิกการนำพรรคเดียวของพรรคคอมมิวนิสต์ และแก้ไขรัฐธรรมนูญ ยอมให้มีการเลือกตั้งทั่วไป การปฏิวัติครั้งนี้จึงบรรลุเป้าหมาย ต่อมาจะเรียกกันว่า ‘การปฏิวัติกำมะหยี่’ (Velvet Revolution) เพราะเป็นการปฏิวัติที่ราบรื่นและไม่เสียเลือดเนื้อ

รัฐบาลอะดามแชตลาออกในวันที่ ๗ ธันวาคม และการประชุม คณะกรรมการเมืองพรรคในวันนั้น ก็ตกลงขับมิโลช ยาเกษออกจากพรรค และวาซิล โมโฮริตา (Vasil Mohorita, ๑๙๕๒-) เข้ารับตำแหน่ง เลขาธิการพรรค ต่อมาก็ได้จับกุมยาเกษเพื่อสอบสวนในคดีปราบปรามประชาชน หลังจากนั้น มาเรียน ซาลฟา (Marian Calfa, ๑๙๔๖-) สมาชิกพรรคฝ่ายเสรีนิยมซึ่งอายุเพียง ๔๓ ปี ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน

การปฏิวัติกำมะหยี่ในเชโกสโลวาเกียวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ค.ศ.๑๙๘๙

เมื่อเข้ารับตำแหน่ง ชาลฟาก็ลาออกจากสมาชิกพรรค และตั้งรัฐบาลสายกลางที่ไม่มีสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์เลย ในที่สุดฮุซาคก็ถูกบีบให้ลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี และคูบเชกได้เข้ารับตำแหน่งประธานสภา หลังจากนั้น ในวันที่ ๓๐ ธันวาคม รัฐสภาเชโกสโลวาเกียก็ได้เลือก วาสลาฟ ฮาวล ให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ซึ่งนับเป็นจุดสิ้นสุดแห่งการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์

๖. ปฏิวัตินองเลือดในโรมาเนีย

นิโคไล เซาเซสคู ซึ่งขึ้นมาเป็นผู้นำโรมาเนีย ใน ค.ศ.๑๙๖๕ ดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบอิสระ แม้ว่าโรมาเนียจะยังอยู่ในกลุ่มวอร์ซอ แต่ก็กบกำกับจีนและเปิดประเทศสู่ตะวันตกมีความสัมพันธ์อันดีกับสหรัฐอเมริกา อิสราเอล และเยอรมนีตะวันตก ทำให้เซาเซสคูมีคะแนนนิยมที่น่าพอใจไม่น้อยจากประเทศตะวันตก ต่อมา เซาเซสคูก็ยัง

ย้าในความเป็นอิสระ โดยประณามโซเวียตกรณิบุกอัฟกานิสถาน^๒ ในประเทศเซาเซสคูก็ได้รับความนิยมน้อยมากเช่นกัน ยุคของเขาถูกเรียกว่าเป็น ‘ยุคทอง’ เพราะถือว่า เขาเซสคูเป็นผู้ที่ทำให้โรมาเนียก้าวรุดหน้ามากที่สุด ในประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของประเทศ ตั้งแต่ ค.ศ.๑๙๗๑ เขาเซสคูหันมาสร้างลัทธิคอมมิวนิสต์ชาตินิยม โดยการเร่งฟื้นฟูวัฒนธรรมแห่งชาติ ในขณะที่เดียวกันเขาเลือกที่จะเลื่อนภรรยาของตน คือ เอเลนา เปเตรสคู (Elena Petrescu, ๑๙๑๕-๑๙๘๕) ขึ้นเป็นผู้นำทางวิชาการและวัฒนธรรม เป็นประธานสภาวิจัยแห่งชาติ และเลื่อนเธอสู่คณะกรรมการการเมืองใน ค.ศ.๑๙๗๗

ประการต่อมา เขาเซสคูได้เริ่มรณรงค์สร้างลัทธิบูชาบุคคล โดยเขาเซสคูและเอเลนาถูกเชิดชูคู่กันในฐานะผู้นำที่ปรึกษาสามารถของชาติ เขาเซสคูถูกสร้างภาพเป็นนักลัทธิมาร์กซ์ที่ยิ่งใหญ่ เป็นนักปฏิวัติผู้อุทิศตนเป็นผู้นำที่ถูกต้องตลอดกาลเป็นบิดาแห่งชาติโรมาเนียสมัยใหม่ ส่วนเอเลนาก็ถูกสร้างภาพในฐานะแบบอย่างของสตรีสังคมนิยม ที่เป็นที่แม่แห่งชาติ เป็นภรรยาที่ยิ่งใหญ่ เป็นนักวิทยาศาสตร์สตรีชั้นนำ เป็นผู้นำทางวัฒนธรรมสังคมนิยม คนทั้งสองจึงเป็นผู้นำที่มีคุณูปการต่อชาติที่ชาวโรมาเนียจะขาดเสียมิได้ ดังนั้น วันคล้ายวันเกิดของสองสามีภรรยา จึงถือเป็นวันหยุดแห่งชาติ

ด้านแนวทางเศรษฐกิจ เขาเซสคูใช้วิธีการกู้เงินจากประเทศตะวันตกเข้ามาลงทุนพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างมากหลัง ค.ศ.๑๙๗๐ ทำให้โรมาเนียเป็นประเทศที่ก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม และมีการก่อสร้างวัดอุตสาหกรรมจำนวนมากให้แก่ประชาชน โดยใช้เงินจำนวนมหาศาล เช่น การสร้างรถไฟใต้ดินอันทันสมัยเพื่อบริการประชาชนในบูคาเรสต์ด้วยราคาถูก การสร้างถนนแห่งชัยชนะของระบอบสังคมนิยม

^๒ โซเวียตสมัยของเลโอนิด เบรซเนฟ ได้ส่งกองทัพกรานอัฟกานิสถานในวันที่ ๒๔ ธันวาคม ค.ศ.๑๙๗๕ ด้วยเหตุผลที่จะช่วยกำจุนรัฐบาลคอมมิวนิสต์ของอัฟกานิสถาน กองทัพโซเวียตตั้งอยู่บนวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๙๘๕ มิคาอิล กอร์บาชอฟก็ส่งถอนทหารกลับ

สร้างทำเนียบแห่งสาธารณรัฐ และการสร้างสนามบินที่ทันสมัยเพื่อเป็นที่
เชิดหน้าชูตาของประเทศ การดำเนินการเหล่านี้ แม้ว่าจะช่วยเชิดชู
ภาพลักษณ์ของผู้ทำให้สูงเด่น แต่กลับทำให้โรมาเนียกลายเป็นประเทศมี
หนี้สินมากประเทศหนึ่ง จนในที่สุดองค์การกองทุนการเงินระหว่าง
ประเทศ (ไอเอ็มเอฟ) ได้ขอให้โรมาเนียปรับปรุงเงื่อนไขทางการเงิน
ใน ค.ศ.๑๙๘๒ เซาเซสคูไม่ยอมรับ และได้ตัดสินใจดำเนินนโยบาย
อย่างหนึ่งซึ่งจะทำให้เขาเสื่อมความนิยมจากประชาชนลงไป นั่นคือ
การตัดสินใจยุติการกู้เงิน และจะใช้หนี้ต่างประเทศคืนทั้งหมด โดยใช้
นโยบายรัดเข็มขัดภายในประเทศอย่างเข้มงวด ทำให้ประชาชนต้อง
ทำงานหนัก แต่ลำบากยากจนอย่างมาก ต้องปันส่วนทุกอย่าง ปันส่วน
อาหาร เครื่องนุ่งห่ม จำกัดพลังงานที่ใช้ในฤดูหนาว เพื่อรวบรวมมูลค่า

นิคู เซาเซสคู พร้อมกับ เอเลนา ผู้มารดา และ นิโคไล ผู้เป็นบิดา

มาเรียน ซาลฟายังคงเป็นนายกรัฐมนตรีบริหารประเทศ

ปัญหาที่รัฐบาลต้องเผชิญคือ จะทำอย่างไรกับสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จำนวนมากที่ยังดำรงตำแหน่งระดับสูง นอกจากนี้ก็คือจะใช้มาตรการเร่งเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีอย่างไร ทั้งนี้เพราะใน ค.ศ.๑๙๙๐ กิจกรรมอุตสาหกรรมแทบทั้งหมดยังเป็นของรัฐบาล และร้านค้าปลีกมีสินค้าอุปโภคบริโภคตอบสนองต่อประชาชนน้อย ความพยายามในการโอนกิจการทางเศรษฐกิจให้ภาคเอกชนก็ยังไม่คืบหน้า เพราะประชาชนไม่มีเงินทุนที่จะมาซื้อกิจการจากรัฐได้ ประเด็นเหล่านี้ ทำให้เกิดความแตกแยกในขบวนการสิทธิพลเมือง เพราะฮาวเวลเห็นว่า การดำเนินการปฏิรูปเศรษฐกิจจะต้องค่อยเป็นค่อยไป แต่วาสลาฟ เคลาส์ (Václav Klaus, ๑๙๔๑-) รัฐมนตรีคลังมีความเห็นว่า จะต้องเร่งการปฏิรูปไปสู่ลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจให้เร็วขึ้น จึงจะแก้ปัญหาได้ ในที่สุดในเดือนเมษายน ค.ศ.๑๙๙๑ เคลาส์จึงนำผู้สนับสนุนแยกตัวจากพรรคสิทธิพลเมือง และตั้งพรรคการเมืองของตนเองขึ้นใหม่ ชื่อ 'พรรคสิทธิประชาธิปไตย' (*Občanská demokratická strana*)

ในด้านการดำเนินการทางเศรษฐกิจ ในเดือนมกราคม ค.ศ.๑๙๙๑ รัฐบาลเลิกการควบคุมราคาสินค้า เพื่อให้ราคาสะท้อนฐานะทางการตลาดที่แท้จริง นอกจากนี้ คือ การปิดรัฐวิสาหกิจที่ประสบภาวะขาดทุน และล้มเหลวในการบริหาร และนำวิสาหกิจที่ยังดำเนินการได้มาเปิดประมูลในตลาดให้แก่เอกชน ในส่วนภาคการเกษตร ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.๑๙๙๑ ได้มีการออกกฎหมายเวนคืนที่ดินให้เจ้าของที่ดินก่อนหน้าการปฏิวัติสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ โดยความหวังว่า มาตรการเหล่านี้จะทำให้เศรษฐกิจ

วาทสลาฟ เคลาส์

ของเชโกสโลวาเกียก้าวไปข้างหน้า แต่เศรษฐกิจยังไม่ได้พัฒนาไปในทิศทางที่คาดหมาย

นอกจากนี้ ปัญหาเรื่องความเป็นอิสระของแคว้นสโลวาเกีย มีความรุนแรงมากขึ้นเพราะแม้ว่าชาวสโลวักยินดีด้วยกับระบอบคอมมิวนิสต์ล่มสลาย แต่กลุ่มชาตินิยมสโลวักเห็นว่า การเมืองระบอบรัฐสภาที่ดำเนินอยู่ยังเป็นเรื่องของชาวเช็กเป็นหลัก นอกจากนี้ กลุ่มสโลวักยังไม่เห็นด้วยกับการเร่งแปลงเศรษฐกิจให้เป็นระบบตลาด เพราะผลกระทบเกิดกับฝ่ายสโลวักมากกว่า โดยเฉพาะอัตราการว่างงานในสโลวาเกียสูงขึ้นอย่างมาก ขณะที่การลงทุนจากต่างประเทศก็เกิดขึ้นในเขตสโลวาเกียน้อยกว่าในเขตเช็ก ดังนั้น กลุ่มชาตินิยมสโลวัก จึงต้องการรณรงค์ให้รัฐสโลวาเกียเป็นอิสระมากขึ้น ในวันที่ ๒๕ ตุลาคม ค.ศ.๑๙๙๐ สถานแห่งรัฐสโลวาเกีย ผ่านมติให้ภาษาสโลวักเป็นภาษาประจำชาติ ในระยะนี้กลุ่มประชาชนนอชิงสาเริ่มเสื่อมอิทธิพลลงในสโลวาเกีย ขณะที่พลังชาตินิยมเติบโตมากขึ้น ผู้นำสำคัญของกลุ่มนี้คือ วลาดิเมียร์ เมเชียร์ (Vladimír Mečiar, ๑๙๔๒-) อดีตสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งกลายมาเป็นสมาชิกกลุ่มประชาชนนอชิงสา ในที่สุดเขาก็แยกตัวมาตั้งขบวนการสโลวาเกียประชาธิปไตย (*Huntie za demokratické Slovensko*) เพื่อรณรงค์ให้สโลวาเกียเป็นเอกราช

ในรัฐบาลกลาง ฝ่ายของวาสลาฟ เคลาส์ก็มีความเห็นเช่นเดียวกันว่าเขตสโลวาเกียที่ยากจนกว่านั้น เป็นเครื่องถ่วงรั้งการพัฒนาของเขตโบเฮเมียและโมราเวีย เคลาส์ยังคัดค้านข้อเสนอของฝ่ายสโลวักที่เรียกร้องการกระจายอำนาจในด้านการธนาคารและการจัดการงบประมาณ ในที่สุดชนชั้นนำของชาวเช็กและชาวสโลวักก็ไม่อาจบรรลุข้อตกลงที่ประนีประนอม แนวโน้มการแยกประเทศเห็นได้ชัดในระหว่างที่มีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ.๑๙๙๒ ผลปรากฏว่าพรรคสิทธิประชาธิปไตยของเคลาส์ได้คะแนนเสียง ๓๓% ส่วนขบวนการสโลวาเกียประชาธิปไตยก็ได้คะแนนเสียง ๓๓% เช่นกัน หลังการเลือกตั้ง เคลาส์และเมเชียร์

ได้เปิดการเจรจากันเพื่อจะหาทางแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อรักษาสหพันธรัฐ แต่ไม่อาจตกลงกันในขั้นหลักการได้ ในวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ค.ศ.๑๙๙๒ รัฐสภาแห่งรัฐสโลวาเกียก็ลงมติให้สโลวาเกียเป็นประเทศเอกราช มตินี้ได้รับการรับรองในรัฐสภาแห่งสหพันธ์โดยมีการออกกฎหมายแบ่งแยกประเทศ ให้ทั้งสองประเทศใช้ระบบเงินตราเดียวกันไปจนกว่าแต่ละประเทศจะสถาปนาระบบการเงินอิสระ ให้สองประเทศใช้ระบบสหภาพสกุลการร่วมกัน ให้มีการแบ่งแยกกองทัพประจำการ วันที่ ๑ มกราคม ค.ศ.๑๙๙๓ สาธารณรัฐสโลวาเกียแยกจากสาธารณรัฐเช็กอย่างเป็นทางการ เมเชียร์รับตำแหน่งประธานาธิบดีของสโลวาเกีย ประเทศเชโกสโลวาเกียจึงสลายลง หลังจากที่ดำรงอยู่ได้ ๓๕ ปี และการแยกประเทศนี้จะถูกเรียกอย่างไม่เป็นทางการว่า ‘การหย่าขาดแบบกำมะหยี่’ (Velvet Divorce) คือ แยกกันอย่างเป็นมิตรไม่มีความรุนแรง

วลาดีมีร์ เมเชียร์

๗.๕ บทปิดฉากของคอมมิวนิสต์ยุโรปตะวันออก

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ระบอบคอมมิวนิสต์ส่วนข้างมากในยุโรปตะวันออกสลายตัวลงภายในปี ค.ศ.๑๙๘๙ เหลือเพียงอัลบาเนียและยูโกสลาเวียเท่านั้นที่ยังคงอยู่ นอกจากนั้นการล่มสลายของคอมมิวนิสต์ส่วนใหญ่เป็นไปโดยสันติวิธี นอกจากในโรมาเนียที่เกิดความรุนแรงและสงครามกลางเมือง และกระบวนการสันติวิธียังทำให้เกิดการรวมเยอรมนีเข้าเป็นเอกภาพใน ค.ศ.๑๙๙๐ หลังจากนั้นอีกหนึ่งปี คอมมิวนิสต์ในยูโกสลาเวียและอัลบาเนียก็ล่มสลายลงเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากความ

เสื่อมโทรมภายในของประเทศยุโรปตะวันออก เนื่องจากไม่ประสบผลสำเร็จในการสร้างวัตถุปัจจัยเพื่อตอบสนองการบริโภคของประชาชน ภาวะขาดแคลนทางเศรษฐกิจเป็นปรากฏการณ์ถาวรของระบอบ นอกจากนี้ อิทธิพลการโฆษณาของตะวันตกก็มีความสำคัญ ทำให้ประชาชนในยุโรปตะวันออกรู้สึกอยู่เสมอว่า ดินแดนของตนด้อยกว่า ยุโรปตะวันตกในด้านการพัฒนา การผลิตสินค้าและบริการที่ไม่อาจเทียบกับตะวันตก ความรู้สึกที่ว่าคนในยุโรปตะวันตกมีระดับการครองชีพที่ดีกว่า อีกทั้งรสนิยมการบริโภคสินค้าที่มียี่ห้อของยุโรปตะวันตกก็มิได้อยู่อย่างไม่เปิดเผยมาช้านานในหมู่ชาวยุโรปตะวันออก

การล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกนั้น มีความสัมพันธ์อย่างมากกับนโยบายของมิคาอิล กอร์บาชอฟ ประธานาธิบดีของโซเวียต ที่ปรับใช้นโยบายปฏิรูปในประเทศ และกอร์บาชอฟก็ยังพยายามให้ประเทศยุโรปตะวันออกใช้นโยบายปฏิรูปในลักษณะเดียวกัน ดังนั้น กอร์บาชอฟจึงไม่ขัดขวางการปฏิรูปในโปแลนด์และฮังการี และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในยุโรปตะวันออก จนถึงขั้นกำแพงเบอร์ลินล่มสลาย กอร์บาชอฟจึงยินยอมให้ประเทศในเขตยุโรปตะวันออกเลือกอนาคตของตนเอง ตั้งแต่วันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ.๑๙๘๘ กอร์บาชอฟประกาศว่าจะถอนทหารออกจาก โปแลนด์ เชโกสโลวาเกีย ฮังการี และเยอรมนีตะวันออกให้หมดสิ้นใน ค.ศ.๑๙๙๑ โดยจะไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศเหล่านี้อีก การถอนทหารก็ดำเนินการต่อมาจนกระทั่งถึงเดือนกันยายน ค.ศ.๑๙๙๑ ที่ทหารรัสเซียหน่วยสุดท้ายถอนจากโปแลนด์

การตัดสินใจของกอร์บาชอฟ มีผลอย่างมากต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มกติกาสัญญาวอร์ซอ ตั้งแต่เดือนตุลาคม ค.ศ.๑๙๘๙ ได้มีการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศกลุ่มวอร์ซอครั้งสุดท้าย ที่ประชุมลงมติยกเลิกลัทธิเบรสเนฟที่ให้สิทธิแก่ประเทศสังคมนิยมรุกรานประเทศอื่น มีเพียงโรมาเนียเท่านั้นที่คัดค้านข้อเสนอ ต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง

บอริส เยลต์ซิน ปราศรัยต่อประชาชนในการดำรงรัฐประหารเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ.๑๙๙๑

ในยุโรปตะวันออก ในเดือนมิถุนายน ค.ศ.๑๙๙๐ ฮังการีถอนตัวจากกลุ่ม วอร์ซอ ต่อมาเมื่อถึงเดือนกันยายน เยอรมนีตะวันออกถอนตัวจากกลุ่ม วอร์ซอ จากนั้น ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๙๙๑ สมาชิกที่เหลือตัดสินใจ ยุบกลุ่มวอร์ซอ ซึ่งถือว่าเป็นการยุติสงครามเย็นอย่างเป็นทางการ

การล่มสลายของคอมมิวนิสต์ยุโรปตะวันออกก็ส่งผลต่อสหภาพ โซเวียตด้วย เพราะกลุ่มหัวเก่าในโซเวียตที่ยังคงยึดหลักการคอมมิวนิสต์ ดั้งเดิม ฝึามองการปรับนโยบายของกอร์บาเชฟ และการล่มสลายของ ยุโรปตะวันออกด้วยความไม่สบายใจ ในที่สุด เมื่อถึงวันที่ ๑๙ สิงหาคม ค.ศ.๑๙๙๑ กลุ่มผู้นำหัวเก่า ๘ คน เป็นผู้นำในการก่อการรัฐประหารเพื่อ โค่นอำนาจกอร์บาเชฟ และฟื้นฟูบทบาทของพรรคคอมมิวนิสต์ บอริส เยลต์ซิน (Boris Yeltsin, ๑๙๓๑-๒๐๐๗) ประธานสภาและประธานาธิบดี ของสาธารณรัฐรัสเซีย ได้จัดการชุมนุมของประชาชนต่อต้านการ รัฐประหาร จนในที่สุด ฝ่ายรัฐประหารต้องยอมจำนน เพราะทหารและ ตำรวจส่วนใหญ่ไม่ยอมรับคำสั่งของฝ่ายรัฐประหาร

หลังจากนี้ กิจกรรมของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตถูกยกเลิก หนังสือพิมพ์ปราฟดาของพรรคถูกปิด องค์กร เคจีบี. ถูกคำสั่งยุบ กอรับาขอฟก็ลาออกจากพรรค ขณะเดียวกับที่ประชาชนปลดรูป และรื้ออนุสาวรีย์ในสมัยคอมมิวนิสต์จำนวนมาก ชงค้อนเกี่ยวถูกยกเลิก และธงฟ้า แดง นำเงินของรัสเซียสมัยสาธารณรัฐหลังการปฏิวัติกุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๙๑๗) ถูกรื้อฟื้นขึ้นมา เมืองเลนินกราดถูกเปลี่ยนชื่อกลับมาเป็นเมืองเซนต์ปีเตอ์สเบิร์ก และสตาลินกราดกลายเป็นเมืองโวลโกกราด

สิ่งที่ตามมาหลังการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ก็คือการล่มสลายของสหภาพโซเวียตด้วย ในวันที่ ๒๗ สิงหาคม ค.ศ.๑๙๙๑ สาธารณรัฐยูเครนประกาศเอกราชแยกจากโซเวียต จากนั้นเบารุส (เบลารุสเซีย) และสาธารณรัฐอื่นเกือบทั้งหมดก็ประกาศเอกราชตาม แม้กระทั่งสาธารณรัฐรัสเซียก็ประกาศเอกราชในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.๑๙๙๑ ดังนั้น รัสเซีย เบลารุส และ ยูเครน ประกาศล้มสหภาพโซเวียตตั้งแต่วันที่ ๓๑ ธันวาคม ค.ศ.๑๙๙๒ เป็นต้นไป และตั้งองค์กรรัฐเอกราชขึ้นมาแทน เรียกว่า 'ซีไอเอส.' (CIS.-Commonwealth of Independent States) กรณีนี้ จึงเป็นการปิดฉากสหภาพโซเวียตหลังจากที่ดำเนินมาเป็นเวลา ๘๔ ปี และประเทศเกิดใหม่ทั้งหลาย ที่เป็นผลจากการล่มสลายของโซเวียต ก็มีได้ใช้ระบอบคอมมิวนิสต์อีกต่อไป แม้กระทั่งสาธารณรัฐรัสเซีย ที่เคยเป็นแกนกลางของสหภาพโซเวียต ก็สร้างระบอบเศรษฐกิจใหม่ที่เป็นแบบเสรีนิยม และดำเนินการทางการเมืองในระบอบเสรีประชาธิปไตยเช่นเดียวกัน ลัทธิมาร์กซ์-เลนิน จึงกลายเป็นหลักทฤษฎีที่พื้นสมัย ในดินแดนทั้งยุโรปตะวันออกและอดีตสาธารณรัฐในสหภาพโซเวียต